

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

MECHANISM OF ENERGY SECURITY OF UKRAINE: THE ESSENCE, STRUCTURE AND PROBLEMS OF FORMATION

Матвійчук Н.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Сидорук С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Луцький національний технічний університет

Matviichuk Nataliia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Management,
Lesya Ukrainka Eastern European National University

Sydoruk Svetlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor, Department of Tourism and Hotel-Restaurant Business,
Lutsk National Technical University

Розроблено структурно-логічну схему формування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави. Виокремлено та розглянуто основні структурні елементи механізму: суб'єкти управління системою енергетичної безпеки, нормативно-правове забезпечення, методи та інструменти розв'язання суперечностей і послаблення чи усунення загроз в енергетичній сфері. Обґрунтовано основні проблеми функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави та запропоновано заходи щодо підвищення його дієвості. Ефективне функціонування складників механізму дасть змогу досягнути збалансованого та інноваційного розвитку національної енергетичної системи, раціонального використання наявних енергоресурсів, забезпечення енергетичної безпеки на екологічних засадах і підвищення рівня добробуту населення.

Ключові слова: енергетична безпека держави, забезпечення енергетичної безпеки держави, механізм забезпечення енергетичної безпеки держави, енергозбереження, енергоефективність, паливно-енергетичний комплекс.

Разработана структурно-логическая схема формирования механизма обеспечения энергетической безопасности государства. Выделены и рассмотрены основные структурные элементы механизма: субъекты управления системой энергетической безопасности, нормативно-правовое обеспечение, методы и инструменты разрешения противоречий и ослабления или устранения угроз в энергетической сфере. Обоснованы основные проблемы функционирования механизма обеспечения энергетической безопасности государства и предложены меры по повышению его действенности. Эффективное функционирование составляющих механизма позволит достичь сбалансированного и инновационного развития национальной энергетической системы, рационального использования имеющихся энергоресурсов, обеспечения энергетической безопасности на экологических принципах и повышения уровня благосостояния населения.

Ключевые слова: энергетическая безопасность государства, обеспечение энергетической безопасности государства, механизм обеспечения энергетической безопасности государства, энергосбережение, энергоэффективность, топливно-энергетический комплекс.

Despite the significant number of reforms in stimulation energy saving and energy efficiency, reducing dependence on energy imports and increasing the overall level of energy security of Ukraine, this problem needs further decision by strengthening the efficiency of the economy state regulation in the energy sector. The content of the con-

cept of the “mechanism for ensuring the energy security of the state” and its main elements has been poorly explored in the economic literature. Some tools of the mechanism need improvement because they have proven ineffective in practice, others are just beginning to be implemented. In addition, the existing problems in the fuel and energy complex and rapid economic and political changes in the national economy require the development of a mechanism for ensuring energy security of Ukraine as a dynamic system, taking into account external and internal challenges and threats. The structural and logical scheme of formation of the mechanism of ensuring energy security of the state has been developed. The basic structural elements of the mechanism are identified and discussed: the subjects of energy security management, regulatory support, methods and tools for solving conflicts and mitigating or eliminating threats in the energy sphere. The basic administrative, economic, organizational and socio-psychological instruments of influence to the energy security of the state are highlighted. The main problems of functioning of the mechanism of ensuring the energy security of the state are substantiated and measures to increase its effectiveness are proposed. Economic instruments for ensuring energy security in a market economy should not only perform a fiscal function – rent, environmental tax, fines, but also be motivating tools of businesses for energy-saving activities (tax and credit benefits). Effective functioning of the components of the mechanism will allow to achieve a balanced and innovative development of the national energy system, rational use of available energy resources, ensuring energy security on environmental bases and improving the level of well-being of the population.

Key words: state energy security, ensuring energy security of the state, mechanism of ensuring state energy security, energy saving, energy efficiency, fuel and energy complex.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Незважаючи на значну кількість реформ у сфері стимулювання енергозбереження та енергоефективності, зниження залежності від імпорту енергоресурсів і зростання загального рівня енергетичної безпеки України, ця проблема потребує подальшого вирішення в напрямі посилення дієвості механізмів державного регулювання економіки в енергетичній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретико-методологічні засади та актуальні питання енергетичної безпеки України знайшли відображення в працях таких відомих вітчизняних науковців, як В. Жовтянський, Ю. Дзядикович, А. Шевцов, М. Земляний, М. Ковалко, А. Шидловський, Д. Зеркалов, В. Бараннік, О. Суходоля та ін. Проте внаслідок складності, багатоаспектності та важливості даної проблеми питання забезпечення енергетичної безпеки держави потребують подальших досліджень.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Змістове наповнення поняття «механізм забезпечення енергетичної безпеки держави» та його основних складових елементів є мало дослідженим в економічній літературі. Деякі інструменти механізму потребують удосконалення через те, що довели свою неефективність на практиці, інші лише починають упроваджуватися. Крім того, наявні проблеми в паливно-енергетичному комплексі (ПЕК) та швидкі економічні й політичні зміни в національній економіці потребують розвитку механізму забезпечення енергетичної безпеки України як динамічної системи з урахуванням зовнішніх та внутрішніх викликів і загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових

результатів. В Енергетичній стратегії на період до 2030 р. вказано, що забезпечення енергетичної безпеки – це досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно прийняттого забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для формування і реалізації політики захисту національних інтересів у сфері енергетики.

І.М. Мазур визначає механізм забезпечення енергетичної безпеки держави як сукупність інституціональних організаційних структур і комплексу використовуваних ними процедур, форм, методів і важелів розв'язання суперечностей та послаблення чи усунення загроз в енергетичній сфері [1, с. 310]. Б.В. Слупський обґрунтовує важливість функціонування ефективних механізмів державного забезпечення енергетичної безпеки для досягнення збалансованого та інноваційного розвитку національної енергетичної системи, що передбачає раціональне використання наявних у країні енергоресурсів, забезпечення національної енергетичної безпеки на екологічних засадах і підвищення рівня добробуту суспільства [2, с. 9–10].

Ефективне формування та функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави в Україні, на нашу думку, повинно передбачати такі етапи:

- оцінку рівня енергетичної безпеки та її моніторинг;
- визначення цілей та завдань соціально-економічного розвитку держави з урахуванням енергетичного чинника;
- встановлення мети та цілей механізму забезпечення енергетичної безпеки;
- обґрунтування принципів побудови та функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки;
- визначення необхідних передумов формування механізму;

– аналіз чинників, що впливають на формування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави в Україні;

– прогнозування очікуваних результатів від змін у механізмі управління енергетичною безпекою (рис. 1).

Метою управління енергетичною безпекою держави є послідовне досягнення якісно нового рівня її основних характеристик:

– здатності ПЕК задовольняти внутрішній попит на енергоносії відповідної якості за доступними тарифами;

– здатності споживчого сектору економіки ефективно використовувати енергетичні ресурси, запобігаючи їх нераціональним витратам;

– стійкості енергетичного сектора до зовнішніх і внутрішніх економічних, техногенних і природних загроз, а також його здатності мінімізувати збиток, викликаний проявом різних дестабілізуючих чинників.

Основою механізму управління системою енергетичної безпеки держави має бути ефективне цілепокладання, яке має враховувати економічні, соціальні та екологічні аспекти. При цьому Я. Шевчук визначає цілі трьох рівнів:

1) базового – підтримка і підвищення захисних властивостей діючої системи енергопостачання з метою забезпечення задоволення базових потреб економіки та населення в енергетичних ресурсах. На сучасному етапі розвитку цей рівень забезпечується за рахунок традиційних джерел енергії;

2) розроблення та впровадження нетрадиційних відновлюваних джерел енергії;

3) підвищення адаптаційних властивостей економіки шляхом впровадження енергозберігаючих та енергоефективних технологій [3, с. 67].

Уважаємо дискусійним відносити енергозберігаючі та енергоефективні заходи до третього цільового рівня забезпечення енергетичної безпеки, адже такі заходи повинні носити поточний характер для зменшення споживання традиційних джерел енергії, що є ціллю базового рівня.

На нашу думку, основні цілі механізму управління системою енергетичної безпеки держави варто доповнити такими: досягнення збалансованого розвитку економіки, ефективного функціонування енергетичної інфраструктури, підвищення енергоефективності та енергозбереження в державі.

Механізм управління енергетичною безпекою держави повинен будуватися на засадах таких принципів:

– гарантованості та надійності забезпечення економіки і населення енергетичними ресурсами в повному обсязі відповідно до їхніх потреб (у мінімально необхідному обсязі за умов надзвичайних ситуацій);

– енергоощадності (запобігання марнотратності використання енергетичних ресурсів);

– відновлюваності невідновлюваних ресурсів (темпи споживання вичерпних ресурсів палива повинні узгоджуватися з темпами освоєння джерел енергії, які їх заміщують);

– диверсифікації використання різних джерел енергії (зниження рівня залежності економіки від певного енергоносія);

– урахування вимог екологічної безпеки (розвиток енергетики має бути збалансований із вимогами до охорони навколишнього середовища);

– створення економічних умов, перш за все, за рахунок податкових і інших заходів, стимулювання розвитку ПЕК [4, с. 131].

Для побудови механізму забезпечення енергетичної безпеки та забезпечення його функціонування важливим буде визначення і досягнення тих умов, за яких цей механізм буде діяти ефективно. Такими передумовами є визначення енергетичної стратегії та тактичних заходів її реалізації в державних та регіональних програмах, обґрунтування системи найважливіших показників енергетичної безпеки, відстеження зовнішніх та внутрішніх загроз в енергетичній сфері [5, с. 233].

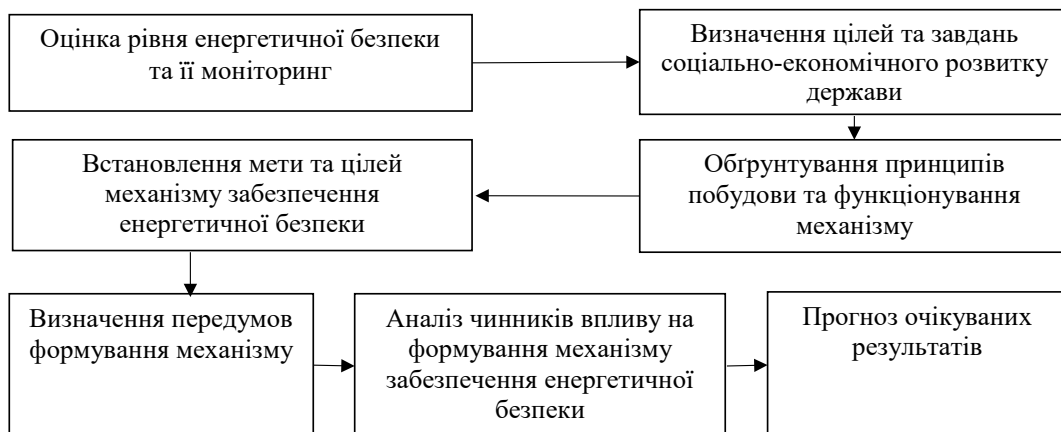

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави

Джерело: складено авторами

За умови реалізації запропонованих вище етапів в Україні буде сформовано ефективний механізм забезпечення енергетичної безпеки. Ми відобразили його на рис. 2 у вигляді сукупності суб'єктів управління системою енергетичної безпеки, використовуваних ними нормативно регламентованих форм, методів та інструментів розв'язання суперечностей і послаблення чи усунення загроз в енергетичній сфері.

Механізм забезпечення енергетичної безпеки на національному рівні повинен передбачати налагодження скоординованої взаємодії державних органів управління та органів місцевого самоврядування. У країнах із ринковою економікою основним завданням регуляторних органів у сфері забезпечення енергетичної безпеки є «перешкоджання, обмеження або припинення монопольної (домінуючої) діяльності та недопущення створення умов для виникнення недоброчесної конкуренції» [2].

Загальне керівництво у сфері національної безпеки України, у тому числі й енергетичної, здійснюється Президентом України, а формування законодавчої бази у цій сфері покладено на Верховну Раду України. Координацію та поточний контроль над діяльністю органів

виконавчої влади у сфері національної безпеки має забезпечувати Рада національної безпеки та оборони України (РНБО). Кабінет Міністрів уживає заходів щодо забезпечення національної безпеки України, у тому числі енергетичної.

Основні функції з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері енергетичної безпеки покладено на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства і Міністерство енергетики та захисту довкілля України. Так, відповідно до Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (Мінекономрозвитку), у складі його головних завдань, які мають безпосереднє відношення до забезпечення діяльності енергетичної галузі, визначено:

- участь у розробленні механізму забезпечення економічної безпеки держави;
- формування державної політики у сфері енергозбереження та ефективного використання енергетичних ресурсів;
- забезпечення нормативно-правового регулювання у сфері енергозбереження та ефективного використання енергетичних ресурсів [6].

Із метою оптимізації системи центральних органів виконавчої влади відповідною Поста-

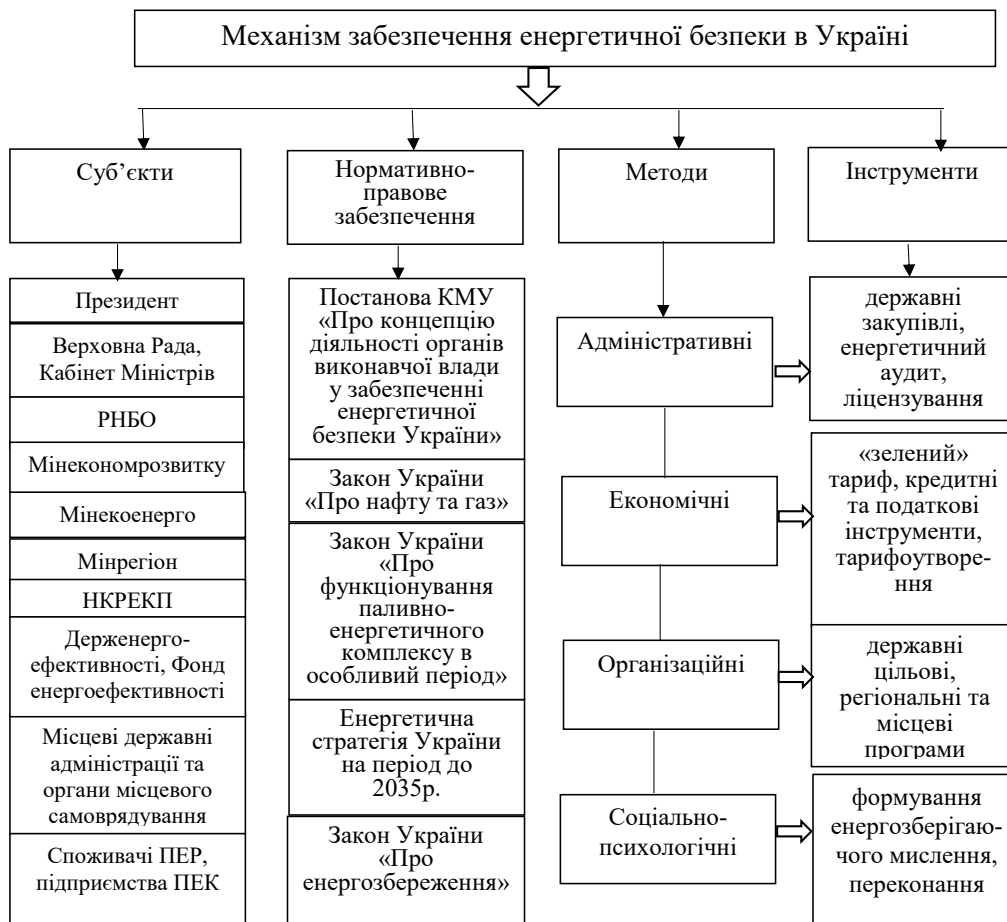

Рис. 2. Механізм забезпечення енергетичної безпеки держави

Джерело: складено авторами

новою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2019 р. Міністерство екології та природних ресурсів перейменовано на Міністерство енергетики та захисту довкілля України (Мінекоенерго). Водночас уряд реорганізував Міністерство енергетики та вугільної промисловості шляхом приєднання до Міністерства енергетики та захисту довкілля.

Міністерство енергетики та захисту довкілля України (Мінекоенерго) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у ПЕК, у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР), енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива тощо. Через міністра енергетики та захисту довкілля координується діяльність Державної інспекції енергетичного нагляду України та Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України. Також до сфери управління Мінекоенерго належить Державна служба геології та надр України.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), серед інших виконує такі завдання: збалансування інтересів суб'єктів господарювання, споживачів і держави; сприяння розвитку конкуренції у сферах виробництва і постачання електричної та теплової енергії, на ринку природного газу з метою забезпечення ефективного функціонування відповідних галузей; забезпечення проведення цінової і тарифної політики; обмеження впливу суб'єктів природних монополій на державну політику тощо [7].

До суб'єктів забезпечення енергетичної безпеки також відносять:

– Міністерство розвитку громад та територій (Мінрегіон), створене в 2019 р. шляхом перейменування Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, яке розробляє та координує програми підвищення енергоефективності та енергозбереження в житлово-комунальному господарстві, обладнання житлових будинків засобами обліку і регулювання споживання води та теплової енергії, формує прогностичні баланси споживання теплової енергії;

– Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективності), яке забезпечує реалізацію державної політики та здійснення державного контролю у сферах ефективного використання ПЕР, енергозбереження, збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України. Установа відома населенню тим, що реалізує загальнодержавну програму з підвищення енергоефективності житлового фонду серед ОСББ, ЖБК та громадян «Теплі кредити»;

– Фонд енергоефективності – державна установа, яка почала працювати лише з вересня

2019 р., оголосивши прийом заявок від ОСББ за програмою «Енергодім», що спрямована на термомодернізацію багатоквартирних будинків;

- Державну службу геології та надр України;
- Державну інспекцію ядерного регулювання України (Держатомрегулювання України);
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- Антимонопольний комітет України;
- споживачі ПЕР;
- підприємства ПЕК.

Окрім того, до суб'єктів забезпечення енергетичної безпеки, враховуючи визначену національним законодавством компетенцію, можна віднести стратегічні підприємства енергетичного сектору: Національну атомну енергогенеруючу компанію «Енергоатом» (оператор АЕС), Національну енергетичну компанію «Укренерго» (оператор магістральних електромереж) та ін.

На регіональному рівні державне регулювання параметрів енергетичної безпеки здійснюють управління паливно-енергетичного комплексу обласних державних адміністрацій, основними завданнями яких є: забезпечення реалізації державної політики в ПЕК області; координація діяльності підприємств ПЕК області; участь у розробленні проєктів програм соціально-економічного розвитку області, цільових програм, метою яких є підвищення рівня забезпеченості населення, соціальної та виробничої сфери в усіх видах енергоносіїв; участь у формуванні, регулюванні та вдосконаленні ринку ПЕР тощо [8].

Таким чином, сьогодні в Україні у цілому створена організаційна структура суб'єктів забезпечення енергетичної безпеки з визначеними для кожного з них повноваженнями. Проте характерним недоліком діяльності вказаних установ у сфері енергетичної безпеки є переважна орієнтація їх роботи на вузьковідомчі або галузеві інтереси, боротьбу з наслідками, а не з причинами виникнення негативних явищ, конкуренція за обмежені ресурси державного бюджету, які виділяються на подолання наслідків негативних явищ у сфері енергетичної безпеки.

Основними нормативно-правовими актами, які регламентують забезпечення енергетичної безпеки держави, є:

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про концепцію діяльності органів виконавчої влади у забезпеченні енергетичної безпеки України», яка визначає сутність енергетичної безпеки держави;

– Закон України «Про нафту та газ», який регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі тощо;

– Закон України «Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період»;

– Енергетична стратегія України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», що окреслює стратегічні орієнтири розвитку ПЕК України на період до 2035 р.

Окрім того, правову основу забезпечення енергетичної безпеки України становлять: закони України «Про ринок електричної енергії», «Про альтернативні джерела енергії», «Про надра», «Про альтернативні види палива», «Про енергозбереження»; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»; постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки заходів з енергозбереження через механізм здешевлення кредитів», «Про Програму державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики» та ін.

Сьогодні в Україні відсутній законодавчий акт, яким визначаються цілісні підходи до розроблення та реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки. Більшість правових актів у цій сфері носить переважно галузевий характер та не враховує зміни, що відбуваються в умовах функціонування вітчизняного ПЕК, а також формування нових викликів та загроз. Відсутність комплексного підходу значно знижує ефективність заходів із протидії загрозливим явищам в енергетиці країни [9, с. 217], тому до першочергових заходів забезпечення національної енергетичної безпеки передусім потрібно віднести перегляд нормативно-правових актів, які регулюють питання забезпечення енергетичної безпеки України щодо їх взаємоузгодження та приведення у відповідність до вимог сьогодення [4, с. 131]. Необхідно першочергово забезпечити прийняття Закону України «Про основні засади державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України» [10].

До складу механізму забезпечення енергетичної безпеки держави входять такі методи та інструменти регуляторного впливу:

1) адміністративні:

- видача державою гарантії суб'єкту господарської діяльності – виробнику електричної енергії щодо підтвердження її походження;
- встановлення тарифів на електричну та теплову енергію;
- державні закупівлі та державні замовлення, тендери;
- дозвіл на введення в експлуатацію об'єкта ПЕК;
- енергетичний аудит та енергетичний нагляд;
- квоти (споживання та виробництво відновлюваної енергії);
- контроль над обсягами використання енергетичних ресурсів, їх обліком і достовірністю

звітних даних про обсяги використання цих ресурсів;

- ліміти стратегічних запасів енергетичних ресурсів;

- ліцензування діяльності: на ринку природного газу; з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; із виробництва теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії; у сфері електроенергетики та у сфері використання ядерної енергії;

- нагляд і контроль над додержанням вимог технічної експлуатації на об'єктах ПЕК, розпорядження та приписи органів, які здійснюють державний контроль в енергетичній сфері;

- обмеження, зупинення (тимчасово) або припинення діяльності підприємств та об'єктів у разі порушення ними чинного законодавства;
- стандартизація (ефективності енергоспоживання, якості ПЕР);

2) економічні:

- бюджетні субсидії та субвенції на виконання науково-дослідних робіт у сфері енергозберігаючих технологій і нетрадиційних видів енергії, на здійснення енергозберігаючих заходів та ін.;

- відшкодування збитків, заподіяних порушенням чинного законодавства, штрафи;

- «зелений» тариф для виробників електроенергії з відновлюваних джерел;

- митні тарифи (звільнення від увізного мита енергозберігаючого обладнання, матеріалів тощо);

- встановлення підвищених норм амортизації енергозберігаючих основних фондів;

- рентна плата за спеціальне використання природних ресурсів;

- екологічний податок за забруднення навколишнього середовища;

- кредитні (пільгове кредитування для реалізації заходів з енергозбереження та енергоефективності);

- податкові пільги підприємствам – виробникам енергозберігаючого обладнання, техніки і матеріалів, підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, альтернативних видах палива;

- ціноутворення на ринках електроенергії та теплопостачання;

- житлові субсидії на оплату комунальних послуг та ін.;

3) організаційні:

- включення питань енергетичної безпеки в державні цільові, регіональні та місцеві програми соціального-економічного розвитку;

- створення системи навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, до компетенції яких належать питання енергетичної безпеки;

- 4) соціально-психологічні: виховання, формування енергозберігаючого мислення і соці-

альної відповідальності суб'єктів, переконання та соціальний діалог (щодо енергозбереження та енергоефективності, освоєння нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії) [11, с. 35–37].

Економічні інструменти в умовах ринкової економіки мають виконувати не лише фіскальну функцію – рентна плата, екологічний податок, штрафи (накопичення коштів у загальнодержавному і місцевих бюджетах для реалізації енергозберігаючих програм), а й бути інструментами мотивації суб'єктів господарювання до енергозберігаючої діяльності (податкові та кредитні пільги).

Незважаючи на те що Закон України «Про енергозбереження» передбачає застосування підвищених норм амортизації енергозберігаючих основних фондів, чинні законодавчі та підзаконні акти не містять особливого механізму амортизації щодо таких основних засобів. Не застосовують на практиці також митні та податкові пільги для виробників та користувачів енергозберігаючого обладнання (більшість пільг було скасовано в 2014 р.) [12, с. 97–98].

Упродовж останніх років набули поширення та довели свою ефективність в Україні такі фінансові інструменти забезпечення енергетичної безпеки, як: співфінансування енергозберігаючих програм та проєктів державою та місцевими органами влади; відшкодування державою 30% кредиту, отриманого населенням на придбання енергоефективного обладнання та матеріалів, та 40 % кредиту, отриманого ОСББ та ЖБК на впровадження загальнобудинкових заходів (придбання енергоефективного обладнання, матеріалів тощо); відшкодування державою 20% кредиту, отриманого на придбання негазових котлів; відшкодування місцевими органами влади частини кредиту, частини або усіх відсотків за кредитом, отриманим на енергозберігаючі цілі у рамках регіональних програм енергозбереження.

Незважаючи на значну кількість економічних стимулів до енергозбереження в житловому фонді, бюджетних коштів на їхню реалізацію повною мірою не вистачає.

Соціальна політика держави щодо призначення житлових субсидій теж тривалий час не стимулювала населення економити енергоресурси і здійснювати енергозберігаючі заходи [13, с. 35; 14, с. 30], однак починаючи з 2019 р. велику роль у напрямі підвищення енергетичної безпеки починає відігравати монетизація субсидій.

Діючий механізм забезпечення енергетичної безпеки на національному рівні є неефективною, бюрократизованою структурою, яка нездатна за наявності нинішніх викликів та загроз забезпечити достатній рівень енергетичної безпеки держави. Причинами цього є неефективність грошово-кредитної, податкової, цінової, структурно-інвестиційної політики та неадекватний розподіл відповідальності між різними органами.

При цьому необхідно відзначити історичні особливості розвитку енергосистеми України, що засновані на єдиній централізованій системі управління. Для нормального розвитку електроенергетики регіонального рівня, що базується на дії ринкових механізмів, умов недостатньо. Відсутня відповідна нормативно-правова база, обмежені технічні можливості об'єктів середньої та малої енергетики, не опрацьовано механізми їх інтеграції в існуючу єдину енергосистему, інвестиційні схеми фінансування, взаємодії з мережевими і збутовими компаніями [3, с. 70].

На нашу думку, пріоритетними заходами щодо забезпечення енергетичної безпеки України у сучасних умовах є:

1) збільшення видобутку ПЕР, диверсифікація видів та джерел енергії.

Ураховуючи низьку частку відновлюваних джерел енергії у структурі паливно-енергетичного балансу України, доцільно стимулювати використання таких джерел, а також використовувати результати переробки вторинних ресурсів. Основними напрямками відновлюваної енергетики в Україні є: вітроенергетика, сонячна енергетика, біоенергетика, гідроенергетика. Досить перспективним є виробництво біогазу з каналізаційних стоків, відходів тваринництва і птахівництва, спалювання відходів та утилізація метану зі звалищ твердих побутових відходів тощо [15, с. 11–12]. Крім того, для забезпечення енергетичної безпеки держави важливим є забезпечення ПЕК власним ядерним паливом, технологічним обладнанням, приладами та матеріалами;

2) послаблення зовнішньої енергозалежності шляхом зниження обсягів імпорту ПЕР, подолання залежності від Російської Федерації у постачанні енергетичних ресурсів (кам'яного вугілля та ядерного палива), збільшення кількості країн, з яких імпортуються ПЕР, розвиток взаємозв'язків з ними;

3) зниження енергоємності ВВП шляхом підвищення ефективності використання ПЕР у народному господарстві, особливо шляхом зменшення обсягів використання дефіцитних видів палива (природного газу і нафтопродуктів) та здійснення активної політики енергозбереження [16, с. 20]. Україна має величезний потенціал енергозаощадження через реалізацію програм енергоефективності, зокрема, термомодернізації житлового фонду [13, с. 36; 17];

4) створення сприятливого інвестиційного клімату в енергетичному секторі. Головні передумови і джерела інвестицій: упровадження стимулюючого податкового (пільгове оподаткування, сприятлива митна політика щодо ввезення енергозберігаючого устаткування та обладнання, застосування прискореної амортизації) й регуляторного законодавства, економічно обґрунтовані тарифи та міжнародні інвестиції [12, с. 99; 16; 18, с. 186].

У цьому напрямі необхідним є реформування енергетичних ринків, забезпечення про-

зорості господарської діяльності, конкуренції на цих ринках, що гарантуватиме українським споживачам енергії вигоду від ефективного функціонування ринку;

5) структурна перебудова економіки, надання пріоритетності стимулюванню розвитку високотехнологічного виробництва та сфери послуг на противагу розвитку енергоємних галузей [12, с. 99];

6) забезпечення надійного функціонування єдиної енергетичної системи України (постійна збалансованість виробництва і споживання енергії), створення умов для захищеності енергетичної інфраструктури від терористичної загрози та формування системи енергозабезпечення національної економіки і суспільства в особливий період;

7) забезпечення своєчасної оплати використаних споживачами палива та енергії;

8) підвищення екологічної безпеки під час виробництва, транспортування та споживання палива й енергії через заохочення мало- та безвідходного, екологічно чистого виробництва і дестимулювання підприємств до забруднення навколишнього середовища. Сучасна система екологічного оподаткування такої ролі сьогодні

не виконує. Позитивну роль у цьому аспекті відіграє «зелений» тариф.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, механізм забезпечення енергетичної безпеки України потрібно переорієнтувати на: формування економічних умов для розвитку ПЕК та створення нових енергетично ефективних споживачів; створення конкурентного ринку електро-, теплоенергії та ПЕР; відновлення фінансової стабільності підприємств ПЕК і споживачів ПЕР; підвищення техніко-технологічного рівня виробництва; інноваційний розвиток підприємств тощо. При цьому стратегія забезпечення енергетичної безпеки повинна включати такі елементи: енергоефективність та енергозбереження, власні енергоресурси (природний газ, нетрадиційний газ, відновлювані джерела енергії), інтеграцію в енергетичний простір ЄС, диверсифікацію джерел та шляхів постачання тощо. Разом із тим забезпечення високого рівня енергетичної безпеки повинно включати розроблення і реалізацію широкого спектру заходів, спрямованих на структурну перебудову економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату в енергетичному секторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мазур І.М. Дефініція поняття «енергетична безпека»: денотативний підхід. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 8. С. 302–314.
2. Слупський Б.В. Основні моделі ринків електроенергетики та особливості їх державного регулювання: порівняльний аналіз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 3.
3. Шевчук Я.В. Механізм управління системою енергетичної безпеки регіонів. *Агросвіт*. 2016. № 23. С. 65–71. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2016_23_13 (дата звернення: 11.11.2019).
4. Миколюк О. Теоретичні підходи до трактування поняття «енергетична безпека». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 129–133.
5. Струк Н.П. Основні складові механізми забезпечення енергетичної безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 231–234.
6. Питання Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF> (дата звернення: 11.11.2019).
7. Мельниченко О.А. Теоретичні основи державного регулювання параметрів енергетичної безпеки. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2(57). С. 8–14.
8. Положення про Управління паливно-енергетичного комплексу Харківської обласної державної адміністрації : Розпорядження голови Харківської обласної державної адміністрації від 17 лист. 2016 р. № 43. URL : <http://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/147/304> (дата звернення: 11.11.2019).
9. Сердюченко О.В. Законодавчі аспекти забезпечення енергетичної безпеки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 214–218.
10. Мельниченко О.А., Белоцький О.О. Енергетична безпека: сутність і засоби державного регулювання. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2017. Вип. 1. С. 32–41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2017_1_7 (дата звернення: 11.11.2019).
11. Пріоритетні напрями удосконалення державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України : аналітична записка. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1753/> (дата звернення: 11.11.2019).
12. Матвійчук Н.М. Фінансове стимулювання енергозбереження в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія «Економіка природокористування»*. 2015. Вип. 25.7. С. 94–100.
13. Matviichuk N.M., Shulyk Y.V., Shmatkovska T.O. Financial incentives to energy saving in the housing sector of Ukraine. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 1(9). Ч. 2. С. 32–39.
14. Матвійчук Н.М. Напрями реформування житлових субсидій. *Перспективи розвитку економіки України: теорія методологія і практика* : матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 травня 2017 р. Луцьк, 2017. С. 29–32.

15. Development and Prospects of Bioenergy in Ukraine. URL : http://uabio.org/img/files/news/pdf/geletukha_cebc2017_development_and_prospects_of_bioenergy_in_ukraine.pdf (дата звернення: 11.11.2019).
16. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2017. 164 с.
17. Стратегічні напрями модернізації житлового фонду як запорука енергетичної безпеки України / Н.М. Матвійчук та ін. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Т. 1. № 24. С. 443–450.
18. Матвійчук Н.М. Пріоритетні напрями забезпечення енергетичної безпеки України. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 183–187.

REFERENCES:

1. Mazur I.M. (2013) Definiitsiia poniattia "Enerhetychna bezpeka": denotatyvnyi pidkhyd. [Definition of Energy Security: Denotative Approach]. *Scientific Information Bulletin*, no 8, pp. 302–314.
2. Slupskiy B.V. (2009) Osnovni modeli ryнкiv elektroenerhetyky ta osoblyvosti yikh derzhavnoho rehuliuвання: porivnialnyi analiz. [Basic models of electricity markets and features of their state regulation: a comparative analysis]. *Public administration and local self-government*, vol. 3.
3. Shevchuk Ya.V. (2016) Mekhanizm upravlinnia systemoiu enerhetychnoi bezpeky rehioniv. [Mechanism of managing the energy security of the regions]. *Agroworld*, no 23, pp. 65–71. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2016_23_13 (accessed: 11 November 2019).
4. Mykoliuk O. (2016) Teoretychni pidkhody do traktuvannya poniattia "enerhetychna bezpeka". [Theoretical approaches to the interpretation of the concept of "energy security"]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 7. pp. 129–133.
5. Struk N.P. (2016) Osnovni skladovi mekhanizmu zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky derzhavy. [The main components of the mechanism of ensuring state energy security]. *Global and national problems of economy*, Vol. 10. pp. 231–234.
6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (2014, August). Pytannia Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Issues of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture"]. Available at: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF> (accessed: 11 November 2019).
7. Melnychenko O.A. (2017) Teoretychni osnovy derzhavnoho rehuliuвання parametriv enerhetychnoi bezpeky. [Theoretical bases of state regulation of energy security parameters]. *Public administration theory and practice*, no 2 (57), pp. 8–14.
8. Rozporiadzhennia holovy Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii (2016, November). Polozhennia pro Upravlinnia palyvno-enerhetychnoho kompleksu Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Order of the Head of the Kharkiv Regional State Administration "Regulation on the Management of the Fuel and Energy Complex of the Kharkiv Regional State Administration"]. Available at: <http://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/147/304> (accessed: 11 November 2019).
9. Serdiuchenko O.V. (2015) Zakonodavchi aspekty zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky. [Legislative aspects of energy security]. *Comparative and analytical law*, no 1, pp. 214–218.
10. Melnychenko O.A., Belotskyi O.O. (2017) Enerhetychna bezpeka: sutnist i zasoby derzhavnoho rehuliuвання. [Energy security: the essence and means of state regulation]. *Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Series: Public Administration*, Vol. 1, pp. 32–41. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2017_1_7 (accessed: 11 November 2019).
11. Priorytetni napriamy udoskonalennia derzhavnoi polityky u sferi zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky Ukrainy : analitychna zapyska. [Priorities for improving state policy on energy security of Ukraine: analytical note]. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/1753/>. (accessed: 11 November 2019).
12. Matviichuk N.M. (2015) Finansove stymuliuвання enerhozberzhennia v Ukraini. [Financial stimulating of energy efficiency in Ukraine]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. Environmental Economics Series*, Vol. 25.7, pp. 94–100.
13. Matviichuk N.M., Shulyk Y.V., Shmatkovska T.O. (2017) Financial incentives to energy saving in the housing sector of Ukraine. *Polesie Scientific Bulletin*. no 1 (9), pp. 32–39.
14. Matviichuk N.M. (2017) Napriamy reformuvannya zhytlovykh subsydii. [Directions of reforming housing subsidies]. Proceedings of the *Perspektyvy rozvytku ekonomiky Ukrainy: teoriia metodolohiia i praktyka: materialy XXII Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Ukraine, Lutsk, May 24-25, 2017), pp. 29-32.
15. Development and Prospects of Bioenergy in Ukraine. Available at: http://uabio.org/img/files/news/pdf/geletukha_cebc2017_development_and_prospects_of_bioenergy_in_ukraine.pdf. (accessed: 11 November 2019).
16. Tsentr Razumkova: "Zapovit" (2017) Enerhetychna haluz Ukrainy: pidsumky 2016 roku. [Energy industry of Ukraine: results of 2016], 164 p.
17. Matviichuk N.M., Cherchyk L.M., Kolenda N.V., Shulska N.M. (2018) Stratehichni napriamy modernizatsii zhytloвого фонду yak zaporuka enerhetychnoi bezpeky Ukrainy. [Strategic directions of housing stock modernization as a pledge of Ukraine's energy security]. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. Vol 1. no 24, pp. 443-450.
18. Matviichuk N.M. (2018) Priorytetni napriamy zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky Ukrainy. [Priority directions of ensuring energy security of Ukraine]. *Economic Forum*. no 2. pp. 183-187.